

Árbevirolaš máhttu árvvolaš vuoigŋaduodji

Dáinna artihkkalčoakkáldagain áigut čuvget muhtin osiid das maid mii navdit sámi árbevirolaš máhttun, ja buktagiid mat dákkár máhtus leat vuolgán. Mii doaivut dás boadášii ovdan manne lea dárbu suddjet árbevirolaš máhtu dakkár geavaheami ektui maid eat hálit.

Dán Sámikopiija proševtta vuolggasadji lea dat ahte sámi árbevirolaš máhttu lea árvvolaš, ja ánsása namahusa vuoigŋaduodji. Dattege ii leat min hálddus mearridit maid árvvuid árbevirolaš máhttu ovddasta. Lea buorre muddui sin hálddus mearridit geain lea dákkár máhttu. Mii gal sáhtáseimmet mearridit dan ahte lea vuoigŋaduodji mii ánsása ja dárbaša suddjema, muhto ii dakkár mearrádušas dáidde leat miige váikkuhusaid. Mii dattege doaivut ahte goit nationalstáhtat maid riikkarájaid siskabealde ássat álgoálbmogat geaidda árbevirolaš máhttu ain lea dehálaš, oidnet sin ovddasvástádusa ja ásahit dohkálaš suddjenvugiid. Das mii, geat leat davviriikkaid davviguovlluid álgoálbmot, vuosttamuzžan oaivvildit davviriikkaid Suoma, Norgga ja Ruota.

Mii oaivvildit dan ahte lea dárbu fuobmášahttit sámi servodaga dasa ahte min iežamet árbevieruin lea olu maid gánniha áimmahuššat, ja sealluhit boahhte buolvvaide. Iežamet diehtu «ášši» birra dagašii maddái dan ahte vierrásit eai nu álkit sáhte «suoládit» min máhtolašvuođa, ja dan diehtogáldu dušše ávkkuhit alcceseaset makkár fal gávpegalvvuiguin.

Buorre muddui lea árbevirolaš máhtu oamas-

Samisk tradisjonell kunnskap som verdifullt åndsverk

Med denne artikkelsamlingen skal vi ta for oss noe av det vi vil betegne som samisk tradisjonell kunnskap, og konkrete uttrykk for slik kunnskap. Vi håper at det vi her har dokumentert, samlet skal framstå som vektige argumenter for hvorfor det er behov for å beskytte tradisjonell kunnskap mot uønsket bruk.

Utgangspunktet for Sámikopiijas prosjekt om emnet er at samisk tradisjonell kunnskap representerer viktige verdier, og at mye av denne kunnskapen også må kunne kalles for åndsverk. Det er likevel ikke i vår makt å bestemme hvilke verdier denne kunnskapen representerer. Det er mye opp til de som besitter kunnskapen og miljøet de tilhører å avgjøre. Vi kan også gjerne vedta at den skal defineres som åndsverk som både fortjener og har behov for beskyttelse, men det behøver ikke få noen konsekvenser. Vi tør likevel håpe at i hvert fall de nasjonalstater som innenfor sine landegrenser har urfolk for hvem tradisjonell kunnskap fortsatt er viktig, ser sitt ansvar og etablerer tilfredsstillende ordninger for beskyttelse mot bruk som ikke er ønsket. Som urfolk i de nordlige områdene i de nordiske landene Finland, Norge og Sverige har vi selvfølgelig først og fremst forventninger til nettopp disse landene.

Vi mener at det er et stort behov for å bevisstgjøre det samiske samfunnet om at det i våre tradisjoner er oppbevart svært mye som det er verdt å ta vare på, og videreføre til nye generasjoner. Vår egen kunnskap og bevissthet om «saken» vil også kunne medføre at fremmede ikke så lett kan «stjele»

Sámi traditional knowledge as valuable creative work

With this collection of articles, we will deal with some of what we will describe as Sámi traditional knowledge and concrete expressions for this knowledge. We hope that what we have documented will be considered as weighty arguments for why it is necessary to protect traditional knowledge against undesirable use.

The starting point for Sámikopiija's project on the subject is that that Sámi traditional knowledge represents important values, and that we must also be able to call much of this knowledge creative work. Nevertheless, it is not in our power to decide which values this knowledge represents. Much is left to those who possess the knowledge and the environments to which they belong to decide. We can also perhaps agree that it should be defined as creative work that both deserves and needs to be protected, but that it does not need to have any consequences. We dare still hope that in any case, the nation states that have within their borders indigenous peoples for whom traditional knowledge is still important, will acknowledge their responsibility and establish satisfactory schemes for protection against undesirable use. As indigenous peoples in the northern regions in the Nordic countries of Finland, Norway and Sweden, we obviously primarily have expectations of precisely these countries.

We believe that there is a great and urgent need to make the Sámi community aware that in our traditions, there are very many things that are worth taking care of and passing on to new generations. Our own

teaddjiid hálddus mearridit makkár árvu dán máhtus lea. «In beroš, go ii leat munnje das makkárge ávki odne!» ii oččošii odne leat sámi birrasiin vástádus maid gulat jos jearat sámi árbevirolaš máhtu birra. Ii ge vel dakkár vástádusa leat hávski gullat, ja mii gáržžida min árbevirolaš máhtu dušše juoigamii ja gávtti goarrumii. Odne lea dilli nu ahte min birrasiin lea uhcán diehtu ja diehtomielašvuotta árbevirolaš máhtu birra. Min álbmogii ge lea geavvan nu ahte moatti buolvva áigodagas guđiimet, eat dušše árbevirolaš gárvvuid, muhto eanaš daid árvvuid mat leat leamaš min kultuvrra, ja oppanassii álbmoga seailluheadjin áiggiid čađa. Dáid árvvuid sadjai bijaimet dakkáriid mat bohte olgobealde.

Čilgehus dasa ahte nie geavai, sáhtta leat dat mii lea okta dovdomearkkain min kultuvrii. Min álbmot lea oppaá iggi duostan geahččalit ođđa dávviriid ja vugiid danin vai garra árktalaš birrasiin birgešii buorebut. Ii buot amas dávviriid, vieruid ja vugiid beassan álbmot dattege ieš válljet. Daid bággii ođđa bohtán eiseváldi min kultuvrii. Ođđa osku ja dan mielde eará eavttut vuoinjalaš eallimii, jávkadii fargga min kultuvrra siskáleamos čiegus fámu. Oskkuin maid sáhtát vuoitit, oažžut fámu olbmuid badjel. Diet orru leat leamaš máilmmi kolonisttalaš fámuid politihkka. Sámis geavai nu ahte ee. ođđa oskkuin jávkadišgođii sisabohtán eiseváldi dovdomearkkaid mat muittuhedje álbmoga iežas oskku ja árvvuid. Aiddo dasa gal eai geavahan dušše hálaheami ja lohpadusaid, ahte eallima bálgágeažis lei ođđa ja buoret eallin. Dolla lei molssaeaktun, ja iige dušše gáđohusa dolas vuordimin agálaš giksi. Jos muhtin ođđa ássi váiddii sápmelačča leat bálvalan iežas ipmiliid, de lei ránggáštussan dolas buollit eallin. Olu dákkár dolas leat dolin buollán Sámis. Na, álbmot han fertii dohkkehit, ja dasto maiddái jáhkkigoahtit dasa ahte buoremus lei jávkadit buot daid

denne kunnskapen, og utnytte denne kunnskapskilden til å produsere kommersielle varer kun for egen vinning.

Til en viss grad er det opp til bærerene av tradisjonell kunnskap å bestemme hvilken verdi denne kunnskapen har. «Jeg bryr meg ikke om dette fordi jeg ikke ser at det har noen verdi for meg i dag!» bør ikke være svaret en får når vi inviterer til diskusjon om temaet. Det er heller ikke tilfredsstillende å få utredninger som begrenser vår tradisjonelle kunnskap til det å kunne joike og lage tradisjonelle klær. Situasjonen i dag er nok den at det i samiske miljøer er begrenset med kunnskap og bevissthet om emnet. Også med vårt folk skjedde det at vi i løpet av noen få generasjoner la fra oss ikke bare de tradisjonelle klærne, men også mye av det som har vært kulturens, ja hele nasjonens bærende verdier gjennom tidene. Vårt folk erstattet disse med lån utenfra.

En del av forklaringen på at dette skjedde kan ligge i et av kjennetegnene for vår kultur. Vårt folk har nemlig alltid våget å prøve nye redskaper og metoder i den hensikt å skaffe seg bedre livberging i de kalde arktiske omgivelsene. Folket fikk likevel ikke alltid selv velge hvilke fremmede og nye metoder det skulle ta i bruk. Disse ble påtvunget kulturen av nye makthavere. En ny tro og med den nye betingelser for det åndelige livet fortrenget snart vår kulturs indre og skjulte kraft. Med tro kan du vinne, få makt over folk. Dette synes å ha vært kolonimaktens bevisste politikk. I Sápmi var myndighetene snart i gang med å utrydde det som måtte minne folket om deres egen tro og åndelige verdier. I dette arbeidet brukte man ikke bare overtalelsens kunst og løfter om at det ved enden av livsløpet ventet et nytt og bedre liv. Ild var alternativet, og ikke bare ilden som ville gi evig pine i dødsriket om en ikke avsverget

knowledge and awareness of “the issue” will also mean that outsiders will not be able to “steal” this knowledge so readily and exploit this source of knowledge to produce commercial products for their own personal gain.

To a certain degree, it is up to the bearers of traditional knowledge to decide what value the knowledge has. “I don’t care about this because I can’t see that it has any value for me today!” should not be the answer we receive when we invite discussion about the subject. Nor is it satisfactory to receive explanations that limit our traditional knowledge to that of being able to “yoike” (traditional form of Sámi singing, chanting) and make traditional clothing. The situation today is probably such that in Sámi environments, knowledge and awareness of the subject is limited. It also happened with our own people: Within the course of a few generations, not only did they put away the traditional clothes, but also much of that which has been the culture’s – yes, the entire nation’s – underlying values throughout the ages. Our people replaced these with things they borrowed from outside.

Part of the explanation for why this happened can lie in one of the characteristics of our culture: Our people have always dared to try new tools and methods in order to improve their conditions and chances for preserving their lives in the cold Arctic surroundings. Nevertheless, the people did not always get to choose which unfamiliar and new methods they should use. These were forced upon the culture by new rulers. A new faith – and with it, new conditions for the spiritual life – soon repressed our culture’s inner and hidden strength. With faith you can win, gain power over people. This seems to have been the colonial powers’ deliberate policy. In Sápmi (the name of the traditional homeland

maid eiseváldi navddii báhkinvuohtan. Odne gal eai šat vierrásat bajit jiena sivahaladettiin sámii kultuvrra eremoamáš dovdomearkkaid báhkinvuohtan. Dan dahket sápmelaččat ieža. Ii gullo oktage vieris olmmoš cealkimin dan ahte juoigat ii galgga, lea suddu. Dan gal gulat sápmelačča dadjamin. Mii lea geavvan?

Vai sápmelaš lohkki muittuhuvvošii dasa mii lea min duogáš, ja amas lohkki fas vehá oahpásmuvašii dasa, de leat dán artihkkal-čoakkáldaga álgui bidjan artihkkala sápmelaččaid ovddeš vuoiŋgalaš eallima ja dálkkodanvuogiid birra. Vaikke vel odne hilgut dáid dajadettiin ahte buot diet leat doložat, de almmatge lea diet oassin min kultuvrralaš niestelávkkas man mii gurput mielde. Olusat odne dahket dan sihke čevlliin ja ávuin. Dáidá leat aiddo dat mii addá unnánaš doaivaga dasa ahte oadđi dahje vajálduvvon árbevierut fas ihtigohtet.

Odne doavumis ii leat vieris, ja olmmošlogu dáfus stuorit kultuvrrain, dakkár áigumuš ahte jávkadit álgoálbmogiid árbevieruid ja árbevirolaš máhtuid mat ain leat eallimin sin birrasiin. Baicce leat soapmásat ohcamin mo dain sáhtášii hutkat gávpegálvvu mainna dinešedje ruđa. Mii leat guhká doivon ahte ii dakkáriid gal gávnna min álbmoga ovddeš vuoiŋgalaš kultuvrras, ahte vierrásat mahká doppe fuobmájit gávpegálvvu. Mii moriheimmet njálgga nahkárís go oinniimet makkár sevttiin omd. láttán oalgguha turistaid davviguovlluide, sápmelaččaid guvlu, ja maid sii fáallet diehtoáŋgiris mátkkálaččaide.

Turista gii oastá «sámesiida-mátkkiid», dábálaččat ii oppa beasa ge oahpásmuvvat sápmelaččaiguin ja sámii kultuvrii mátkki muosáheamis. Dákkár oktavuodain lea dábálaš ahte sii deivet dušše rivgaid ja láttániid geat leat gárvvohuvvon sápmelažžan. Dieđut

sin gamle tro. Dersom en nybygger klaget til øvrigheten om at en same hadde ofret til sine hedenske guder, så var straffen å bli brent levende. Det brant mange slike heksebål i Sápmi under koloniseringen av landet. Selvfølgelig måtte folket gi opp sin egen tro, og innse at det var best å viske ut alt det som øvrigheten definerte som hedenskap. Paradokset i dag er at det er få utenfor de samiske miljøer som hever sin stemme for å stemple særegne samiske kulturuttrykk som hedenskap. Det gjør derimot samiske røster med styrke. I dag er det ingen fremmede som sier at vi ikke skal joike, at det er syndig. Det hører du derimot ofte sagt av samer. Hva har skjedd?

For at den samiske leser skal bli minnet om vår bakgrunn, og for at den fremmede skal få et lite gløtt inn i den, så starter denne artikkelsamlingen med artikkelen om same-nes førkristne åndelige liv og folkemedisin. Selv om mange i dag avviser dette og anser det hele som avleggs, så er dette likevel del av den kulturelle nistesekk som vi bærer med oss. Mange gjør det i dag med stolthet. Kanskje er det nettopp det som gir et lite håp om at sovende eller glemte tradisjoner igjen skal vekkes til live.

I dag har neppe fremmede, og etter folketall større kulturer, til hensikt å eliminere urfolks tradisjoner og tradisjonelle kunnskaper som fortsatt er levende i deres miljøer. Det er heller slik at noen stadig er på jakt etter måter å transformere urfolks kunnskap og kulturuttrykk til kommersielt utnyttbare varer. Vi har lenge levd i den tro at i vår tidligere åndelige kultur ville fremmede neppe finne noe som kunne omgjøres til en salgbar vare. Vi bråvåknet fra våre drømmer da vi så på hvilken måte finsk turistindustri markedsførte landets nordligste område, Sápmi, hvordan de presenterte og faktisk solgte landets urfolk for opplevelseshungrige turister.

of the Sámi), processes were soon in motion to eradicate everything that might remind the people of their own faith and spiritual values. In this work, they did not merely use the art of persuasion and promises that at the end of their lifetime, a new and better life awaited them. Fire was the alternative, and not just the fire that would cause eternal suffering in the kingdom of the dead if one did not renounce his or her old faith. If a colonist complained to the authorities that a Sámi had sacrificed to his or her pagan gods, the punishment was to be burned alive. Many such witches' bonfires burned in Sápmi during the colonization of the land. Of course, the people had to renounce their own faith and realize that it was best to obliterate everything that the government defined as paganism. The paradox today is that there are few individuals outside the Sámi environments who raise their voice to label characteristic Sámi cultural expressions as paganism. On the other hand, Sámi voices do it with strength. Today, there are no outsiders who say that we should not yoike, that it is sinful. But you often hear it said by Sámis. What has happened?

So that the Sámi reader will be reminded of our background, and so that the outsider will get a little glimpse of it, this collection of articles starts with the article about the Sámis' pre-Christian spiritual life and folk medicine. Even though many today reject this and consider all of it as antiquated, this is still part of the cultural packed lunch that we carry with us. Many do it today with pride. Perhaps it is precisely that which gives us a little hope that sleeping or forgotten traditions will again be revived.

Today, outsiders – and by population, larger cultures – certainly do not have intentions to eliminate indigenous peoples' traditions and traditional knowledge that are still alive

maid gilvet sámiid birra dávjá leat boastut, ja govvejit sámiid bilkosániiguin. Vásáhus maid sii leat guhká fállan lea eksotalaš gásta. Turistta dolvot omd. iežaset ráhkaduvvon «sámi siiddaide», ja doppe besset oassálastit «sámi meanuide». Lávus čohkká «sámi noaidi» ja čađaha «sámegástta». «Noaidi» buljardda juoidá, merke gunain turistta gállu, ja addá juhkamusa. De leat su gásttašan dološ sámi searvegoddái. Dát vuohki galgá mahká leat vuolgán sámi árbevierus. Meanut čađahuvvojit go olmmoš rasttilda polárgierddu Roavvenjárgga bokte. Sápmelaččain han eai leat leamaš dákkár meanut. Dán lea turistaindustriija iežas dárbui ásahan ja gohčodan dan sámi meannun, dan várás ahte oalgguhit turistaid sin fitnodagaide. Ollu jagiid leat sámi ovddasteaddjit garrasit moaitán dán lágan kulturnuoskkideami, muhto eai oro ovddasvástideaddjit das berošteamen.

Odđáiiggis lea dujiid, árbevirolaš máhtuid ja kulturáđaid geavaheapmi komersiála okta-vođain garrasit lassánan. Odne han gávdnovit ollu fitnodagat mat ráhkadit dujiid gávpegálvun, ja mat leat vuolgán álgoálbmogiid gelbbolašvuodas ja árbevirolaš máhtus. Fitnodagat márkanastet dáid iežaset gálvun, ja sáhttet vel bidjet lassin álgoálbmoga «gilkoriid» gálvvuide vai daid gávpejohtu lassánivččii. Otne sáhttet vaikke geat buvttadišgoahtit gávpegálvun dujiid dahje eará sámi kulturávdnasiid jearakeahttá sápmelaččain. Sámi organisašuvnnat ásaheđje duodjemearkka mainna dáhkida ahte lea dohkkehuvvon sámi duodji. «Hongkong-fitnodagat» leat vel sámi duodjemearkka ge kopieren. Sápmelaččat eai leat sáhttán bissehit vieris olbmuid geavaheamis dahje vuovdimis kopijaid sámi árbevirolaš buktagiin, dahje buktagiid maid minstar lea vuolgán Sámis. Odne ii gávdnodohkálaš riikkasis, davvirikkalaš iige riikkaidgaskasaš vuogádat mainná hehtešii

Turister som har kjøpt opplevelsesreiser til samiske siidaer skapt av turistindustrien har sjelden fått anledning til å møte representanter for samene og bli kjent med samisk kultur. Selvfølgelig opptrer vertskapet i samiske klær der en for samisk kultur fremmed person er kledd opp. Informasjonen som blir formidlet er oftest uriktig. Samene blir gjerne framstilt som primitive og mindre begavede vesener. En av de store opplevelsene som turister har vært tilbudt er en «samisk dåp». Turister føres til et konstruert samisk miljø, gjerne til en lávvu. Her skal de få ta del i en «tradisjonell samisk handling». En person utkledd som «noaidi», en samisk sjaman, er seremonimester. Han gjennomfører en dåpshandling, mumler noen besvergelses hvoretter «offeret» får et sotmerke i pannen og en ubestemmelig drikke. Nå er turisten blitt døpt på tradisjonell samisk vis, heter det. Seremonien skal markere at den reisende har passert polarsirkelen ved Rovaniemi, porten til samenes land, hvor denne seremonien har foregått noen år. Samene har selvfølgelig ikke hatt en slik form for dåp. Denne har turistindustrien funnet på for å trekke til seg reisende og gi dem en eksotisk opplevelse på reisen. I flere år har samiske talsmenn kritisert denne formen for forsøpling av den samiske kulturen uten at de ansvarlige har villet ta kritikken til seg.

I nyere tid har den kommersielle utnyttelsen av tradisjonell samisk kunnskap og kulturprodukter økt voldsomt. I dag er det mange bedrifter utenfor Sápmi som masseproduserer «samiske produkter» for et kommersielt marked. Produktene markedsføres som originalt samiske, og blir gjerne merket med et tilsynelatende originalt «urfolksstempel» for å sikre en bedre avsetning. Hvem som helst kan med andre ord starte opp med produksjon av samisk «duodji» eller andre kulturbaserte produkter

in their environments. Neither is it such that anyone is constantly looking for ways to transform indigenous peoples' knowledge and cultural expressions into commercially exploitable products. We have long lived in the belief that in our earlier spiritual culture, outsiders would probably not find anything that could be transformed into a marketable product. We suddenly awoke from our dreams when we saw in what way the Finnish tourist industry was marketing the country's northernmost area, Sápmi, how they presented and actually sold the country's indigenous people for adventure-hungry tourists.

Tourists who have bought adventure holidays to Sámi siidas (tribes/settlements) created by the tourist industry have seldom had the opportunity to meet representatives for the Sámis and become acquainted with Sámi culture. And of course the hosts and hostesses, people who are foreign to Sámi culture, dress up and perform in Sámi attire. The information they communicate is usually inaccurate. The Sámis are typically portrayed as primitive and less gifted beings. One of the big adventures that tourists have been offered is a Sámi baptism. Tourists are led to an artificial Sámi environment, usually to a lávvu (Sámi tent). Here, they are going to take part in a traditional Sámi act. A person dressed as a noaidi, a Sámi shaman, is the master of ceremonies. He performs a baptism ceremony, mumbles some incantations, after which the tourist receives a soot mark on his or her forehead and an indiscernible drink. Now he/she has been baptized in the traditional Sámi way, as they say. The ceremony is supposed to indicate that the traveler has passed the Arctic Circle at Rovaniemi, the gateway to the Sámis' land, where this ceremony has taken place for some years. The Sámis, of course, have never had such a form of

lobihis ávkkástallama. Vierrásiid lobihis geavaheapmi dan sivas ii atte man ge lágan buhtadusgeatnegasvuodaid man olis boadášii buhtadus álgo-oamasteaddjiide ávkin. Dákkár álgo-oamasteaddji livččii sámi kultuvra. Eará sániiguin daddjon, gálvu lea vuolgán oktasaš sámi oamastusas.

Nuppi artihkkalis digaštallo sámi duoji minstariid ja hámiid oamasteapmi. Lea lunddolaš jarralit ahte galgá go leat nu ahte jos galgá oazžut suoji árbevirolaš duodjái, de ferte juohke duojár ohcat pateantasuoji iežas geavahan sámi minstarii dahje hápmái? Miellddisbuvttášii go dasto dakkár pateantasuoji dan ahte eará sámi duojárat eai šat oaččo geavahit seammá sámi minstara dahje hámi? Mii diehtit ahte Ruoŧas lea muhtin duojár ohcan ja ožžon pateantasuoji sámi beaivvášsymbolii. Dát lea dovddus ášši Sámis, muhto ii leat miellddisbuktán garra vuostehágu. Lea go son dasa sivvan dat ahte sámi duojárat eai váldde dien Ruoŧa pateantasuoji nu duodas go oaivvildit ii oppa leat vejolaš dáhttu ovttatolbmui oamasteami symbolaide maid sápmelaččat goit ožžot geavahit nu mo háliidit.

Mo luđiin ja juoigamiin gis lea? Moadde jagi dassái osten mun Londonis miellagiddevaš musihkka-cd mas lei namma Sacred Spirit – Chants and Dances of the Native Americans (Bassi Vuoigŋa – Amerihká álgoálbmogiid lávlagat ja dánssat). Almmuheaddjin lea Virgin Records Hollanddas. Miessemánus 2007 gávdnen Interneahtas varas dieđuid buktaga birra. Buvttadeaddji, produseanta lea muhtin «Fearsome Brave», duiskalaš musihkkabuvttadeaddji. Neahtas leat olu oaivilat buvtadeami birra. Čáppášit ja rámidit šuoŋaid. Muhtimat láitet go jearakeahtta lea geavahan álgoálbmot árbevirolaš lávlagiid vuodđun, ja go ieš ii oppa leat ge álgoálbmogii gullevaž. Buvttadeaddji bealušta iežas čilgedettiin ahte lea oastán

for et kommersielt marked uten å spørre samene eller samiske organisasjoner eller institusjoner om lov. Samiske organisasjoner har gjort forsøk på å merke godkjente samiske håndverksprodukter med et særskilt produktmerke slik at kjøperen kan skille disse fra etterligninger. I dag har «hong-kong-bedriftene» også laget en etterligning av det originale samiske produktmerket. Kopien ligner til forveksling originalen. Samene har selv ikke rådd over midler som kunne tas i bruk for å stanse fremmede i å utnytte eller kopiere samiske tradisjonsbaserte produkter eller mønstre. I dag finnes det heller ikke et tilfredsstillende nasjonalt, nordisk eller internasjonalt instrument som kan tas i bruk for å verne mot ulovlig eller upassende bruk. En slik, etter vår mening ulovlig utnyttning, gir derfor i dag heller ikke noe vederlag til opphavet, som i slike tilfeller må være den samiske kulturen. Med andre ord en kollektiv samisk rettighet.

I den andre artikkelen diskuteres nettopp eierskapet til mønstre og former som kommer til uttrykk i samiske duodjiprodukter. Det er rimelig å stille spørsmålet om det må være slik at den eneste måten å oppnå beskyttelse for et tradisjonsbasert duodjiprodukt er at hver enkelt utøver sender inn søknad om patentbeskyttelse for et tradisjonelt samisk symbol, mønster eller form vedkommende har brukt i sitt arbeid? Vil så en slik patentbeskyttelse hindre andre samiske utøvere i å kunne bruke samme tradisjonelle mønster eller form? Vi er kjent med at i Sverige har en utøver faktisk søkt og fått mønsterbeskyttelse for det samiske solsymbolet vedkommende har gjort til sitt eget. Denne saken er kjent i Sápmi, men det er få samiske røster som har hevet seg i protest. Kan det skyldes at ingen samiske utøvere tar denne svenske mønsterbeskyttelsen alvorlig da man ikke

baptism. The tourist industry has devised this to attract travelers and give them an exotic adventure on their journey. For many years, Sámi spokespersons have criticized this form of pollution of the Sámi culture, but those responsible have not been willing to accept the criticism or to do anything about it.

In recent times, commercial exploitation of traditional Sámi knowledge and cultural products has increased intensely. Today, many companies outside of Sápmi mass produce “Sámi products” for a commercial market. The products are marketed as original Sámi, and are usually marked with an apparently original “indigenous peoples’ stamp” to ensure better sales. In other words, anyone can start up production of Sámi “duodji” (handicrafts) or other culture-based products for a commercial market without asking the Sámis or Sámi organizations or institutions for permission. Sámi organizations have attempted to mark approved Sámi handicraft products with a special product mark so that the buyer can differentiate these from imitations. Today, the “Hong Kong businesses” have also created an imitation of the original Sámi product mark. The copy confusingly resembles the original. The Sámis themselves do not have control over funds that could be used to stop outsiders from exploiting or copying Sámi tradition-based products or designs. Today, there are no satisfactory national, Nordic or international instruments that can be used to protect against illegal or inappropriate use, nor does such an (in our opinion) illegal exploitation give any compensation to the originator, which in these cases must be the Sámi culture. In other words: a collective Sámi right.

The second article discusses ownership to designs and shapes that come to expression

amerihkálaš vuorkkás dán materiála, ja máksán dan ovddas 2300 US-dollara, ja ahte Virgin Records áigu addit oasi juohke cd-a vuovdimis fondii The Native American Rights Fund. Seamma Interneahntas gávdná maiddá ahte galget leat vuovdujuvvon juo eambbo go 2 million cd. Cd máksá 17 US-dollara, sullii NOK 110,-. Dát dahká 34 million US-dollara bruttto dietnasa, dahje sullii 220 million NOK. Vaikke vel cd-a vuovdet odne neahttabáikkiin sullii 10 dollarii, de lea goit cd-a vuovdimiin dinen issorasat. Vaikke vel The Native American Rights Fund miessemánus 2007 ii hálit duodaštit lea go sii ožžon ruđa, ja čujuhit baicce musihkkalágádussii, de galgá leat goit foanddas vuordagas mánga million dollara Sacred Spirit cd-a vuovdimis dán rádjái.

Buvttadeaddjis ja musihkkalágádusas lea dattege vel čuolbma, ja man dušše ruđain čoavdá. Cd-as leat oktanuppelohká musihkkabihtta. Guovtti musihkkabihtás eahpiti-keahttá eai leat geavahan indiána «chants», muhto baicce báddejuvvon sámi luđuiid. Dát guokte bihtá dahket 17,5% olles cd-as. Maid son Virgin Records ja buvttadeaddji Fearsome Brave vástidit go Sámikopiija sámi «kulturguoddiid» ovddas gáibida 17,5% lohpiduvvon buhtadusas buriid áigumušaide? Sáhttit go mii vuordit ahte bealle million Norgga kruvnnu Sacred Spirit Volume 1 vuovdimis dán rádjái sáddejuvvo Sápmaí, sámi árbevirolaš kultuvrra ovddideami várás. Namahuvvon cd buvttaduvvon olggobealde Sámi, ii leat áidna mas leat geavahan báddejuvvon luđiid jearakeahttá vuogiatvuodaid. Mii dovdat eambbo dakkáriid. Gávdnojit várra olu eambbo maid birra mii eat leat vel gullan. Nie lea sámi juoigan ja luodit šaddan oassin máilmmi musihkas.

Goalmmát artihkkala namma lea Juoigan – sámi mishkka máilmmis dahje máilmmemusihkka. Artihkal čilge juoigama. Juoiga-

anser det som relevant å hevde personlig eiendomsrett til et symbol alle samer mener de som samer fritt kan bruke?

Hva så med den tradisjonelle samiske musikkformen joik? For noen år siden kjøpte jeg i en platebutikk i London en musikk-cd med tittelen Sacred Spirit – Chants and Dances of the Native Americans. Utgiver er Virgin Records i Holland. I mai 2007 fant jeg interessante opplysninger om denne produksjonen på Internett. Produsenten av cd-en «The Fearsome Brave» er en tysk musikkprodusent. I en rekke meningsytringer får produsenten ikke bare positiv, men også negativ kritikk for å ha brukt urfolks oraltradisjon som basis for produksjonen. Han forsvarer seg med at han har kjøpt arkivmateriale fra USA, og for dette betalt 2300 US-dollar, og at Virgin Records skal donere en del av inntekten av hver solgte cd til The Native American Rights Fund. Så langt skal det være solgt mer enn 2 millioner cd-er til en pris av ca. 17 USD, eller NOK 110,-. Dette gir en brutto inntekt på 34 mill. US-dollar, eller ca 220 mill. NOK. Selv om cd-en på flere web-sider i dag selges for ca 10 US-dollar er inntekten av cd-salget så langt enorm. Selv om The Native American Rights Fund i mai 2007 ikke vil bekrefte om de har mottatt donasjoner, men henviser til musikkforlaget, så har fondet i vente en donasjon på flere millioner US-dollar for salget av cd-en Sacred Spirit så langt.

Produsenten og musikkforlaget har likevel et annet problem de må kjøpe seg ut av. CD-en består av elleve musikkstykker. På to av musikkstykkene er det definitivt ikke brukt indianske «chants», men derimot samisk joik som basis. Disse to kuttene utgjør 17,5% av hele cd-en. Hva vil Virgin Records og produsenten Fearsome Brave svare når Sámikopiija på vegne av de samiske kulturbærerne gjør krav på 17,5% av

in Sámi duodji products. It is reasonable to ask whether the only way to obtain protection for a tradition-based duodji product is for each individual practitioner to submit an application for patent protection for a traditional Sámi symbol, design or shape that he or she has used in his or her work. Would such a patent protection then prevent other Sámi practitioners from being able to use the same traditional design or shape? We know that in Sweden, a practitioner has in fact applied for and received design protection for the Sámi sun symbol that she has made her own. This case is well-known in Sápmi, but few Sámi voices have been raised in protest. Could it be because no Sámi practitioners take this Swedish design protection seriously because they do not regard it as relevant to claim personal property right to a symbol that all Sámis feel they as Sámis can freely use?

What then about the traditional Sámi form of music and chanting, the “yoik”? A few years ago in a record shop in London, I bought a music CD entitled “Sacred Spirit – Chants and Dances of the Native Americans”. The publisher is Virgin Records in Holland. In May 2007, I discovered some interesting information about this production on the Internet. The producer of the CD, The Fearsome Brave, is a German music producer. In a number of expressions of opinion, the producer has received not only positive, but also negative criticism for having used indigenous peoples’ oral traditions as a basis for the production. He defends himself by saying that he bought archive material from the United States, that he paid US\$ 2300 for the materials, and that Virgin Records is going to donate part of the proceeds from every CD sold to The Native American Rights Fund. So far, more than two million CDs are supposed to have been sold for approximately US\$17, or 110 NOK,

ma instrumenta lea doložis leamaš dušše juoigi jietna. Lea várra noaidi dolin geava-
han goavdá go son juoiggadii bassi meanuid
čadahettiin. Dát čanastus sámi dološ oskui
lea ge sivvan dasa go juoigan lea leamaš
gildojuvvon skuvllain sámi govllus gitta
otnáži. Dát vuosteháku gal lea ain eallimin
muhtin sámi gielddain.

Odne lea masá seamma dábálaš juoigat árbe-
virolaš luđuid čuojanasaide go daid haga.
1970-jagiid álggus cahkkehedje muhtin
sámi musihkkajoavkkut ođđa beroštumi
árbevirolaš luđiide go heivehišgohte dov-
dus luđiid musihkkainstrumenttaide. Deatno-
gátte Nuorat šadde beakkán joavkun. Sihke
lávddiid ja musihkkaskearruid bokte šadde
sii bivnnuhis joavkun Sámis. Badjánii fargga
miellagiddevaš digaštallan árbevirolaš juoi-
gama ja juoigiid bealušteaddjiid, ja ođđa
musihkkadahkkiid ja sin bealušteaddjiid
gaskkas. Boađusin dáiddii lean dat ahte
goappašat bealit vuittiiga. Árbevirolaš juoi-
gamii goit geavai nu ahte dás vulggii ođđa
ja stuorát beroštupmi dasa. Deatlaš kataly-
sahtor luohtái ja juoigamii odne lea rámma
maid leat ásahan stuorimus sámi musihk-
kariemuide, namalassii Sámi Grand Prixii.
Das lea sierra juoiganoassi, masa oassálastet
dušše árbevirolaš luđiiguin.

Gii oamasta luođi, šattai maddái deatlaš
digaštallanfáddán go geavahišgohte instru-
menttaid árbevirolaš luđiide, ja luhtedaja-
husaide. Min giellageavaheami bokte gal
orru diet čilgejuvvon. Mii han dadjat «diet
lea Ristin luhti», go luođi lea muhtin
sutnje juoigan. Dán lágan oamasteapmi ii
leat dahkkiláhkii dahje vuoiḡaduodjeláhkii
vuodđun. Dahkkilágat riikkain gos sápmel-
laččat ássat, davviriikkain, eai dovda dán
lágan oamasteami. Nu šaddet sápmeláččat
ieža čielggadit ja soahpat luođi ja luhted-
ajahusaid oamasteami. Mis ii leat odne
sierra sámi ásahus dahje eiseváldi orgána

lovet donasjon til gode formål? Kan vi
forvente at en halv million norske kroner
av salget så langt av Sacred Spirit Volume 1
finner veien til Sápmi til fremme av samisk
tradisjonskultur? Nevnte musikk-cd er ikke
den eneste produsert utenfor Sápmi der
samisk joik er blitt brukt uten at noen er
blitt forespurt om rettigheter. Vi kjenner til
noen slike. Det finnes sikkert mange flere vi
ikke vet om. På godt og ondt er samisk joik
slik blitt en del av verdensmusikken.

Den tredje artikkelen i denne samlingen er
gitt tittelen Joiken – samisk musikk i verden
eller verdensmusikk. Artikkelen gir en inn-
føring i samisk joik som tradisjonelt er en
musikkform der bare utøverens stemme er
instrumentet. Det er likevel sannsynlig at
noaidien, den samiske sjamanen, i sin tid
joiket når han brukte sin sjamanstromme
ved utøvelsen av rituelle handlinger. Denne
tilknytningen til samenes førkristne religion
er også årsaken til at den samiske joiken har
vært bannlyst i skoler i samiske områder helt
opp til vår tid. Denne motstanden er fortsatt
levende i flere såkalte samiske kommuner,
kommuner med samisk befolkning.

I dag er det nesten like alminnelig at tradi-
sjonelle joikemelodier blir ledsaget av in-
strumenter som det er å joike uten. I begyn-
nelsen av 1970-årene bidro noen samiske
musikkgrupper til ny interesse for den tra-
disjonelle joiken ved at de arrangerte kjente
joikemelodier for instrumenter som var
populære også blant samisk ungdom. Den
mest kjente av disse gruppene var Deatno-
gátte Nuorat – Tanabreddens Ungdom. Med
sceneopptredener og plateinnspillinger ble
de populære artister i Sápmi. Diskusjonene
mellom tradisjonelistene og de som sto
for den nye musikkformen som var skapt
resulterte vel i at begge leire vant. For
tradisjonell samisk joik har resultatet i hvert
blitt en ny blomstring. En viktig katalysator i

each. This gives a gross income of US\$ 34
million, or approximately 220 million NOK.
Even though today the CD is being sold
on several websites for around US\$ 10, the
income from CD sales so far is enormous.
Although The Native American Rights Fund
in May 2007 will not confirm whether they
have received donations, but refers to the
music publishing company, the Fund has a
donation of several million US dollars for
the sale of the CD “Sacred Spirit” waiting
for it so far.

The producer and the music publishing
company still have another problem that
they have to buy themselves out of: The
CD consists of eleven pieces of music;
on two of these, Indian “chants” have de-
finitely not been used as a basis, but, on
the contrary, Sámi yoiks. These two cuts
comprise 17.5 % of the entire CD. How
will Virgin Records and the producer The
Fearsome Brave respond when Sámi kopijja,
on behalf of the Sámi culture bearers,
demands 17.5 % of the promised donation
for worthy causes? Can we expect that half
a million NOK from the sale of “Sacred
Spirit – Volume 1” will find their way to
Sápmi for the promotion of Sámi traditional
culture? The referenced music CD is not the
only one produced outside of Sápmi where
Sámi yoiks have been used without asking
anyone about rights. There are undoubtedly
many more that we do not know about. For
better and for worse, Sámi yoik in this way
has become a part of world music.

The third article in this collection has been
given the title “Yoik – Sámi music in glo-
bal world music”. The article provides an
introduction to Sámi yoik, traditionally a
form of music where only the practitioner’s
voice is the instrument. It is still likely that
the noaidi, the Sámi shaman, in his time
yoiked when he used his shaman drums in

mii sáhtášii bearráigeahččat dan vai sámi vuoigatvuođadovdu válđošii vuhtii dán suorggis.

Maŋemuš artihkkalis digaštallo árbevirolaš máhttu otná dahkkivuoigatvuođa vuogádagaid ektui, ja vejolaš ođđa riikkaidgaskasaš vuogádagaid ektui maid ON-orgánat galggašedje ásahtit. Čálli čujuha ee. dan bargui mii moanaid jagiid lea dahkkon WIPO ON-orgánas. Lávdegoddi Intergovernmental Committee on Traditional Knowledge, Genetic Resources and Folklore, mas virggálaččat buot ON riikkat leat mielde, galggašii ollet loahppabohtosii mii attášii riikkaidgaskasaš suoji álgoálbmogiid árbevirolaš máhttui. Čujuhuvvo maddái Davviriikkalaš Sáme-konvenšuvnna evttohussii, masa maddái leat válđán mielde sámi árbevirolaš máhtu ja kulturbuktagiid suodjaleami. Ovttas dát mitalit ahte sihke davviriikkalaš ja riikkaidgaskasaš dásis gávdno dáhttu duhtadit álgoálbmogiid gáibádusaid suodjalit sin árbevirolaš máhtu.

Lea dasto deatalaš dál dokumenteret sámi árbevirolaš máhtu. Dan fertejit sápmelaččat ieža dahkat. Artihkal čilge oasi das mii lea árbevirolaš máhttu, ja fuobmášahtta mo dát máhttu lea gitta otná rádjái leamaš mielde hábmemin sámi servodaga. Čálli ohcala maddái stuorát beroštumi árbevirolaš máhttui Sámedikkis, mii lea sámi bajimuš eiseváldi Norggas. Go Sámediggái mearriedje otná stivrenortnega, beroškeahtta árvvoštallamis sámi dološ siidda stivrenvuogi molssaeaktun, dáidá mitalit dan ahte mii leat loahpalaččat botken báttiid min árbevieuide.

Sámikopijja maid áigu veahkehit lasihišgoahtit gelbbolašvuođa sámi árbevirolaš máhtu birra, ja veahkehit čielggadit dan gullevašvuođa vuoigŋanduoji suodjalanvuogádagaide. Áigumuš lea oassálastit

dag er den rammen som den største samiske musikkfestivalen Sámi Grand Prix har i dag med en egen avdeling for nye joikemelodier framført på tradisjonell vis.

Et viktig tema i diskusjonene som fulgte med bruken av den tradisjonelle joiken på nye måter var eiendomsretten til en joikemelodi og eventuell «tekst» som hørte til. Allerede i den samiske språkbruken, «dít lea Ristin luohiti» (det er Ristin sin joik), fordi den er joiket til henne, indikerer en annen opphavsrettslig oppfatning enn det som ligger til grunn for åndsverklovene. Da åndsverklovene i de landene som omfatter Sápmi, de nordiske landene, ikke forholder seg til en slik opphavsrettslig oppfatning, blir det opp til samene selv å løse det internt. I dag har vi ikke et internt samisk organ eller institusjon som eventuelt er gitt myndighet til å overvåke at samisk rettsoppfatning på dette område etterlevs.

I den siste artikkelen blir tradisjonell kunnskap diskutert i forhold til eksisterende opphavsrettslige regimer, og eventuelt nye internasjonale regimer formulert av relevante FN-organer. Forfatteren viser bl.a. til arbeidet som i noen år har pågått i regi av WIPOs Intergovernmental Committee on Traditional Knowledge, Genetic Resources and Folklore, som forhåpentligvis ender opp med å formulere et internasjonalt regime til beskyttelse av urfolks tradisjonelle kunnskap. Det vises også til forslaget til Nordisk Samekonvensjon der beskyttelsen av tradisjonell kunnskap og kulturytringer er tatt med. Samlet bærer disse bud om at det både på nordisk og internasjonalt nivå er vilje til å komme i møte urfolks krav om beskyttelse av deres tradisjonelle kunnskaper.

Det er likevel viktigst nå å dokumentere samisk tradisjonell kunnskap, noe samene selv må stå ansvarlig for. Artikkelen sammen-

the practice of ritual acts. This connection to the Sámis' pre-Christian religion is also the reason why the Sámi yoik has been banished from schools in Sámi areas all the way up to the present. This opposition is still ongoing in several so-called Sámi municipalities, municipalities with a Sámi population.

Today, it is almost as common for traditional yoik melodies to be accompanied by instruments as it is to yoike without them. In the early 1970s, some Sámi music groups helped to arouse interest for the traditional yoik by arranging familiar yoik melodies for instruments that were also popular among Sámi youth. The most famous of these groups was “Deatnogátte Nuorat” (“The Youth of the Tana Riverbank”). With stage performances and record recordings, they became popular artists in Sápmi. The discussions among the traditionalists and those who stood for the new form of music that was created resulted in a victory in both camps. For traditional Sámi yoik, the result has been a new blossoming. An important catalyst today is the framework that the largest Sámi music festival – the Sámi Grand Prix – has with its own department for new yoik melodies performed in a traditional way.

An important topic in the discussions that followed with the use of the traditional yoik in new ways was the proprietary right to a yoik melody and any text that belonged thereto. Already in the Sámi parlance, “dít lea Ristin luohiti” (“it’s Ristin’s yoik”), because it is yoiked to her, another perception relating to copyright is indicated than that which forms the basis of the Copyright Acts. When the Copyright Acts in the countries that comprise Sápmi, the Nordic countries, are not in accordance with such a perception relating to copyright, it is up to the Sámis themselves to solve the matter internally.

árjjálaččat dán bargui. Mii doaivut boađusin šattašii dat ahte vuodđuduvvošii vuohki mii suddje sámi árbevirolaš kultuvrra, sámi buktagiid ja kulturmáhtu geavaheami. Dákkár suodji sáhtášii eastadit lobihis geavaheami erenoamážit kommersiála okta-vuodain. Dattege ii leat min jurdda, iige min áigumuš dat, ahte min kultuvra ja dan buktagat galget suddjejuvvot nu ahte oppa kultuvra šaddá dušše museakultuvran. Dáinna dokumenttain doaivut álgovuorus goit vuos leat mieldde boktimin iežamet olbmuid gaskkas stuorát beroštumi min árbevirolaš máhttui ja dan árvvuide.

fatter hva samisk tradisjonell kunnskap er og sier også noe om hvordan mye av denne kunnskapen helt fram til i dag har vært med på å forme det samiske samfunnet. Forfatteren etterlyser også et større engasjement og ansvar for tradisjonell kunnskap hos det øverste samiske myndighetsorgan i Norge, nemlig Sametinget. Vi kan kanskje i valg av styringsformen for Sametinget konstatere et definitivt brudd med samiske tradisjoner da man ikke ville vurdere den tidligere samiske siidaordningen som styringsmodell for same-nes folkevalgte organ i Norge.

Sámikopijja ønsker å bidra til å øke kompetansen om samisk tradisjonell kunnskap, og bidra til å avklare dens forhold til beskyttelsesregimer for åndsverk. Vi ønsker å være aktive medspillere i dette arbeidet. Vi håper resultatet blir at det etableres et regime som gir en tilfredsstillende beskyttelse av tradisjonell samisk kultur og genuine samiske produkter sprunget ut av vår kulturelle arv. En slik beskyttelse skal kunne hindre uønsket bruk av tradisjonell kunnskap særlig i kommersielle sammenhenger. Det ligger likevel ikke i dette, og det er heller ikke vår hensikt, at vår kultur og kulturens frambringelser skal ha en form for beskyttelse som gjør hele vår kultur til en museumskultur. Med dette dokumentet håper vi at vi i første omgang kan være med på å vekke større interesse blant våre egne om tradisjonell kunnskap og verdien den representerer.

Today, there is no internal Sámi body or institution that has been given authority to monitor that the Sámi interpretation of the law in this area is abided by.

In the last article, traditional knowledge is discussed in relation to existing regimes relating to copyright and any new international regimes formulated by relevant UN agencies. The author refers to, among other things, the work that has been proceeding under the auspices of WIPO's Intergovernmental Committee on Traditional Knowledge, Genetic Resources and Folklore, which hopefully ends up formulating an international regime for the protection of indigenous peoples' traditional knowledge. Reference is also made to the proposal to the Nordic Sámi Convention wherein the protection of traditional knowledge and cultural expressions is included. Together, these bring forebodings that there is willingness on both the Nordic and international levels to meet indigenous peoples' demands for protection of their traditional knowledge.

It is nevertheless most crucial now to document Sámi traditional knowledge, something for which the Sámis themselves must be responsible. The article summarizes what Sámi traditional knowledge is and also says something about how much of this knowledge up to the present has helped shape the Sámi society. The author also calls for a greater commitment to and responsibility for traditional knowledge in the supreme Sámi authoritative body in Norway, namely, Sametinget (the Sámi Parliament). We can perhaps establish a definitive break with Sámi traditions in the selection of the organizational structure of the Sametinget when they would not consider the earlier Sámi siida scheme as a governance model for the Sámis' democratically elected body in Norway.

RED SPIRIT
CHANTS AND DANCES OF
THE NATIVE AMERICANS

Sámikopiiija wants to help increase competence about Sámi traditional knowledge and help clarify its relationship to protection regimes for creative work. We want to be active partners in the work that we hope will result in the establishment of a regime that provides satisfactory protection to traditional Sámi culture and authentic Sámi products arising out of our cultural heritage, and which can prevent undesirable use of traditional knowledge, particularly in commercial contexts. We are not implying, and neither is it our intent, that our culture and the products of the culture should have a form of protection that renders our entire culture, a museum culture. With this document, we hope that to start with we can help arouse greater interest among our own people about traditional knowledge and the values it represents.

Translated by Linda S. Bennett.

